HOZIRGI ADABIY JARAYONNI UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA O‘RGATISH. NASR.

Jo’rayeva Madina Abdujalilovna
Osiyo xalqaro universiteti1-kurs magistranti

Qabul qilindi: 15.12.2025
Ko‘rib chiqildi: 16.12.2025
Tasdiqlandi: 17.12.2025

Kalit so’zlar:
nasr, hozirgi adabiy jarayon, umumta’lim maktabi, o‘quv metodika, pedagogik strategiya, adabiy tafakkur, zamonaviy o‘quv dasturi.

Ключевые слова:
проза, современный литературный процесс, общеобразовательная школа, учебная методика, педагогическая стратегия, литературное мышление, современная учебная программа.

Keywords:
prose, contemporary literary process, general education school, teaching methodology, pedagogical strategy, literary thinking, modern curriculum.

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi adabiy jarayonni umumta’lim maktablarida o‘qitishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda nasriy janrning pedagogik imkoniyatlari, maktab darslarida zamonaviy adabiy jarayonni tushuntirish usullari, shuningdek, o‘quvchilarda adabiy tafakkur va ijodiy fikrlashni rivojlantirishning samarali yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Maqola hozirgi nasrning janr xususiyatlari, mavzu va uslubiy vositalari orqali o‘quvchilarga yetkazilishi mumkin bo‘lgan didaktik strategiyalarni yoritadi.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты преподавания современного литературного процесса в общеобразовательных школах. В исследовании рассматриваются педагогические возможности прозаического жанра, методы объяснения современного литературного процесса на школьных уроках, а также эффективные пути развития литературного мышления и творческого мышления у учащихся. Статья освещает дидактические стратегии, которые могут быть реализованы через жанровые особенности, темы и стилевые средства современной прозы.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical aspects of teaching the contemporary literary process in general education schools. The study examines the pedagogical potential of the prose genre, methods of presenting the modern literary process in classroom instruction, as well as effective approaches to developing students’ literary thinking and creative reasoning. The

article highlights didactic strategies that can be implemented through the genre characteristics, themes, and stylistic devices of contemporary prose.

Kirish**.** Nasr — badiiy adabiyotning eng asosiy va ta'sirchan janrlaridan biri sifatida nafaqat estetik zavq uyg'otadi, balki o'quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtiradi, ularning dunyoqarashi va ma'naviy-intellektual salohiyatining shakllanishida muhim o'rin tutadi. Nasrda voqelikning badiiy talqini, xarakterlar psixologiyasining chuqur ochib berilishi, ijtimoiy hayotning turfa qatlamlari haqida keng tasavvur berilishi uni umumta'lim maktablarida o'qitish jarayonining ajralmas qismiga aylantiradi.

XXI asr o'zbek nasri mavzu va g'oya rang-barangligi, uslubiy izlanishlar, kompozitsion yangiliklar hamda zamonaviy jamiyatning murakkab manzaralarini yoritishga intilishi bilan ajralib turadi. Bugungi adabiy jarayonda inson ruhiy olamining intim tomonlarini aks ettirish, ijtimoiy o'zgarishlarning shaxs taqdiriga ta'siri, globallashuv, migratsiya, axborot oqimining kuchayishi, ekologik va ma'naviy muammolar kabi keng ko'lamli mavzular faol tarzda badiiy talqin etilmoqda. Ushbu jarayonlarni o'quvchilarga to'g'ri va tizimli tarzda yetkazish ularning adabiy-badiiy tafakkurini shakllantiradi, hayotiy tajribalarini boyitadi hamda o'zini va jamiyatni anglash kompetensiyasini rivojlantiradi[1]. Umumta'lim maktablari uchun zamonaviy o'quv dasturlarida hozirgi adabiy jarayonni o'rganish muhim metodik vazifa sifatida qo'yilgan. Chunki bugunning adabiyoti — o'quvchining bugungi hayotiga bevosita daxldor bo'lgan mavzularni yoritadi. Nasr namunalari orqali o'quvchilar o'zlari duch kelayotgan ijtimoiy-madaniy jarayonlarning badiiy aksini ko'ra oladi, obrazlar va syujetlar misolida voqelikni chuqurroq tahlil qilishni o'rganadi. Bu esa ularda mustaqil fikrlash, muammoni ko'ra bilish, xulosalash, baholash va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, hozirgi adabiy jarayonni o'qitish jarayonida to'g'ri tanlangan metodlar, interfaol yondashuvlar, muhokama va tahlilga asoslangan dars shakllari o'quvchilarning adabiyotga qiziqishini oshiradi, ularni mustaqil kitob mutolaasiga jalb qiladi. Nasrning estetik va tarbiyaviy jihatlari, undagi ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy g'oyalarning turlicha talqin qilinishi o'quvchida bahs-munozara madaniyatini, o'z fikrini asoslash va uni mantiqiy ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bois hozirgi o'zbek nasrining xususiyatlarini o'rganish, uning ta'lim jarayonidagi o'rnini belgilash va uni o'quvchilarga samarali yetkazish metodikasini ishlab chiqish zamonaviy pedagogikaning

[1] Karimov, O. **Hozirgi o'zbek adabiyotida yangilanish jarayonlari**. – Toshkent: Akademnashr, 2021.

dolzarb masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda. Mazkur maqolada aynan shu masalalar zamonaviy ilmiy-nazariy qarashlar asosida keng yoritiladi.

Asosiy qism**.** Hozirgi nasr adabiy jarayoni maktab o‘quvchilari uchun bir nechta jihatdan ahamiyatli. Birinchidan, zamonaviy nasrning mavzulari o‘quvchilarni qiziqtiradi, chunki ular hayotiy voqealar, o‘smir va yoshlar muammolari, oilaviy, maktab va shahar hayoti bilan bog‘liq bo‘ladi. Bu esa dars jarayonida o‘quvchilar bilan muhokama olib borish, ularni fikr bildirishga jalb qilish imkonini yaratadi. Masalan, zamonaviy qisqa hikoya va romanlarda ko‘tarilgan mavzular — do‘stlik, sevgi, o‘zlikni anglash, ijtimoiy adolat — maktab darslari uchun qulay pedagogik material hisoblanadi.

Ikkinchidan, nasrning badiiy vositalari — obrazlar, syujetlar, til va uslub elementlari — o‘quvchilarda adabiy tafakkur va estetika hissini rivojlantiradi[2]. Hozirgi nasrda ko‘plab yozuvchilar dialog, ichki monolog, psixologik tahlil va zamonaviy til vositalarini keng qo‘llaydi. Bu metodik jihatdan o‘quvchilarga badiiy matnni tahlil qilish va uning ichki mazmunini anglash imkonini beradi.

Uchinchidan, nasrni o‘qitishda interaktiv usullarni qo‘llash samarali. O‘quvchilarni guruhlarga bo‘lish, matn asosida suhbat, hikoya yaratish, personajlar taqdiri bilan bog‘liq qarorlar qabul qilish — bularning barchasi ularning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Shu bilan birga, elektron resurslar va multimedia vositalari yordamida hozirgi adabiy jarayonni yanada jonli va qiziqarli qilib ko‘rsatish mumkin.

To‘rtinchidan, maktabda hozirgi nasrni o‘rgatish o‘quvchilarda axborot-tahliliy ko‘nikmalarni shakllantiradi. Zamonaviy hikoya va romanlarni tahlil qilish jarayonida ular mavzu, obrazlar, syujet va muallifning badiiy uslubini solishtiradi, o‘z fikrini dalillar bilan ifodalaydi. Bu esa nafaqat adabiy, balki ijtimoiy va madaniy tafakkurni ham rivojlantiradi.

Beshinchidan, hozirgi adabiy jarayonni darsda o‘rgatish o‘quvchilarda milliy va umumbashariy qadriyatlarni anglashga yordam beradi. Zamonaviy nasr orqali o‘quvchilar o‘z madaniy merosini tanib, global adabiy jarayon bilan bog‘laydi. Shu tariqa, ular o‘zligini, milliy identitetni va shaxsiy qadriyatlarini shakllantiradi.

Hozirgi adabiy jarayonni maktablarda o‘rgatish jarayonida nasrning roli va ta’siri keng muhokama qilinadi. Zamonaviy nasr o‘quvchilarda nafaqat estetik didni, balki ijtimoiy va madaniy tafakkurini shakllantiradi. Maktab darslarida zamonaviy hikoya va romanlarni tahlil qilish o‘quvchilarga ijtimoiy muammolarni tushunish, shaxsiy tajribani boshqalarning tajribasi bilan solishtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish uchun interaktiv metodlar — guruh ishlari, dramatizatsiya, matn asosida hikoya yaratish, personajlar taqdiri bilan bog‘liq qarorlar qabul qilish — samarali vosita sifatida ishlatiladi.

[2] Jo‘rayev, Sh. **Nasr san’ati va badiiy tafakkur**. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2020.

Zamonaviy nasrda obrazlar va syujetlarning murakkabligi o‘quvchilarga badiiy tafakkur va ichki his-tuyg‘ularni tahlil qilish ko‘nikmasini shakllantiradi. Masalan, XXI asr o‘zbek nasrida ko‘plab hikoyalar va romanlarda yoshlar, oila, maktab va shahar hayotining dolzarb masalalari ko‘tariladi. Bu esa dars jarayonini qiziqarli qiladi va o‘quvchilarni fikr almashishga undaydi. Shuningdek, o‘quvchilarning zamonaviy nasrni o‘rganish jarayonida milliy va umumbashariy qadriyatlarni tushunishi muhimdir. Nasr orqali o‘quvchilar o‘z madaniy merosini tanib, global adabiy jarayon bilan bog‘lanadi, shaxsiy va jamiyat kontekstida voqealarni tahlil qiladi. Bu esa nafaqat adabiy, balki ijtimoiy ongni ham rivojlantiradi.

Maktablarda zamonaviy adabiy jarayonni o‘rgatishda elektron resurslar va multimedia vositalarini qo‘llash samarali hisoblanadi. Internet-jurnallar, onlayn hikoyalar, elektron kitoblar va audio-resurslar o‘quvchilarni matnga qiziqtiradi, uning mazmunini oson tushunish imkonini beradi va darsni interaktiv qiladi. Shu bilan birga, o‘quvchilarni o‘z fikrini erkin ifodalay olishga o‘rgatish — zamonaviy adabiyotning pedagogik asoslaridan biri sifatida e’tiborga olinadi. Natijada, zamonaviy nasrni o‘rgatish jarayonida maktab pedagoglari o‘quvchilarni nafaqat matnni tushunishga, balki uni tanqidiy tahlil qilishga, shaxsiy va jamiyat tajribasi bilan bog‘lashga, ijodiy loyihalar yaratishga rag‘batlantirishi zarur. Bu esa o‘quvchilarda mustaqil tafakkur, madaniy ong va badiiy didni rivojlantiradi, ularni zamonaviy jamiyatga tayyorlaydi.

Xulosa**.** Hozirgi adabiy jarayonni umumta’lim maktablarida o‘rgatish nasr orqali o‘quvchilarda adabiy tafakkur, ijodiy fikrlash va milliy-madaniy qadriyatlarni shakllantirishning samarali yo‘li hisoblanadi. Zamonaviy nasr mavzulari, obrazlar, badiiy vositalar va pedagogik interaktiv metodlar yordamida darslar qiziqarli va ma’naviy jihatdan boy bo‘ladi. Shu bilan birga, o‘quvchilar o‘z fikrini erkin ifodalay olish, matnni tahlil qilish va shaxsiy dunyoqarashini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Natijada, hozirgi adabiy jarayonni maktabda o‘rgatish o‘quvchilarning estetik, madaniy va ijtimoiy ongini shakllantirishga xizmat qiladi, ularni zamonaviy jamiyat sharoitida muvaffaqiyatli rivojlanishga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, O. **Hozirgi o‘zbek adabiyotida yangilanish jarayonlari**. – Toshkent: Akademnashr, 2021.
2. Jo‘rayev, Sh. **Nasr san’ati va badiiy tafakkur**. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2020.
3. G‘aniev, N. *Zamonaviy o‘zbek nasri tendensiyalari*. — Toshkent: Adabiyot, 2018.
4. Juraev, S. *Maktab adabiyotida zamonaviy qahramon obrazlari*. — Toshkent: Ilm, 2021.

5. Zokirov, T. *Zamonaviy o‘zbek hikoyasi: nazariya va amaliyot*. — Toshkent: Yoshlar, 2020.
6. Kamolov, A. *Adabiyotni maktabda interaktiv usullar orqali o‘rgatish*. — Toshkent: Sharq, 2019.
7. Latifov, R. *Zamonaviy adabiy jarayonni o‘rgatishning pedagogik yondashuvlari*. — Toshkent: Adabiy nashrlar, 2021.
8. Murodov, Sh. *O‘quvchilarda badiiy didni rivojlantirish zamonaviy nasr orqali*. — Toshkent: Ilm-fan, 2020.
9. Sayfullayev, F. *Zamonaviy o‘zbek nasr matnini maktabda o‘qitish metodikasi*. — Toshkent: Fan va madaniyat, 2019.
10. Ergashov, F. *Maktabda o‘qitish va zamonaviy adabiyot: nazariya va amaliyot*. — Toshkent: Ilm, 2021.